

CZU:801.82:811.135.1'282

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3\(321\).04](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2023.3(321).04)

**„TEXTE DIALECTALE. SUPLIMENT
LA ATLASUL LINGVISTIC MOLDOVENESC (ALM)”:
PROBLEME ALE REEDITĂRII**

Liliana POPOVSCHI

Doctor în filologie

E-mail: liliana.popovschi@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7032-142X>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

**"Dialectal Texts. Supplement
to the Moldavian Linguistic Atlas (ALM)":
Reissue Problems**

Abstract

The preparation of a new edition of the work *Dialectal Texts. Supplement to the Moldavian Linguistic Atlas (ALM)* required the solution of a series of problems, taking into account both the new realities due to the changes that have occurred in the last decades in the Republic of Moldova on a social-political and cultural level, the return to the Latin script and the recognition of the unity of the language spoken on both banks of the Prut river, as well as the principles of editing Romanian dialectal texts, so that the volumes of dialectal texts published in Chisinau could be integrated into the series of similar works published in Romania, forming a whole with them. The paper highlights the solutions identified to reduce the differences compared to the volumes edited by Romanian dialectologists in terms of the way the texts are presented and to transpose as accurately as possible the texts from the phonetic transcription system of the *Moldavian Linguistic Atlas*, based on the Cyrillic script, into that of the *Romanian Linguistic Atlas*, which represents the optimal system to transcribe spoken Romanian language.

Keywords: dialectal texts, reissue, problems, presentation, principles, phonogram archive, structure, reorganization, phonetic transcription, Cyrillic script, Latin script, transposition.

Rezumat

Pregătirea unei noi ediții a lucrării *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)* a necesitat soluționarea unui șir de probleme, ținându-se cont atât de noile realități datorate schimbărilor survenite în ultimele decenii în Republica Moldova pe plan social-politic și cultural, revenirii la grafia latină și recunoașterii unității limbii vorbite pe ambele maluri ale Prutului, cât și de principiile de editare a textelor dialectale

românești, astfel încât volumele de texte dialectale publicate la Chișinău să se integreze în seria de lucrări similare publicate în România, făcând corp comun cu acestea. În articol sunt evidențiate soluțiile identificate pentru a diminua diferențele în raport cu volumele îngrijite de dialectologii români în ceea ce privește modul de prezentare a textelor și pentru a transpune cât mai exact textele din sistemul de transcriere fonetică al *Atlasului lingvistic moldovenesc*, bazat pe grafia chirilică, în cel al *Atlasului lingvistic român*, ce reprezintă sistemul optim de transcriere a limbii române vorbite.

Cuvinte-cheie: texte dialectale, reeditare, probleme, prezentare, principii, arhivă fonogramică, structură, reorganizare, transcriere fonetică, grafie chirilică, grafie latină, transpunere.

După cum menționam și cu altă ocazie (Popovschi, 2020), necesitatea revitalizării textelor dialectale publicate la Chișinău în anii '60-'80 ai secolului trecut este pe deplin justificată.

Interesului general pe care îl prezintă volumele culegerii (TD–Mold.), incluzând, la fel ca orice corpus de texte dialectale, un material de studiu extrem de bogat și variat, abordabil din diferite puncte de vedere (Popovschi, 2021a), i se asociază interesul particular ce se datorează poziției geografice a zonelor în care au fost culese textele. Ilustrând, în principal, graiurile dacoromâne estice, textele respective contribuie la întregirea imaginii asupra limbii române, considerate sub aspectul variației diatopice, în fireasca ei împletire cu celelalte tipuri ale variației glotice: diastratică, diafazică, diacronică (Popovschi, 2021b). Studiarea graiurilor românești vorbite în fosta URSS permite identificarea trăsăturilor ce le apropie de subdialectele ale căror prelungiri sunt și a celor ce le individualizează. Importanța lor pentru cercetările din domeniul lingvisticii, în general, al dialectologiei, în special, se explică și prin apartenența lor la categoria graiurilor din arii laterale și izolate care, conform principiilor teoretice ale dialectologiei, păstrează un număr mai mare de forme arhaice, oferind posibilitatea stabilirii liniei evolutive a unor fapte de limbă. Având în vedere specificul dezvoltării acestor graiuri, vorbirea informatorilor relevă influența limbilor de contact sau presiunea exercitată de limbile oficiale. În cazul multor graiuri insulare din spațiul est-slav, înregistrările efectuate acum mai bine de o jumătate de secol constituie mărturii ale funcționării lor la o etapă în care degradarea „mecanismelor de autoorganizare și autoreglare” ce le prefigurează dispariția este ceva mai puțin sesizabilă decât în prezent (Pavel, 2003, p. 88-90). Deși reprezintă, întâi de toate, documente de limbă română, servind la studierea celor mai diverse probleme de lingvistică (română, romanică și generală), textele dialectale furnizează și informații prețioase privind cultura, mentalitatea și psihologia populară, organizarea socială și evoluția comunităților din diferite regiuni, fiind utile și pentru cercetările de etnografie, folclor, istorie, sociologie,

psihologie etc. și contribuind la o mai bună cunoaștere a unei părți a românității, aflate, în virtutea împrejurărilor istorice, în afara granițelor României.

În pofida valorii incontestabile a textelor dialectale editate la Chișinău, accesul publicului la această sursă documentară este limitat din cauza faptului că textele au fost redactate cu ajutorul unui sistem de transcriere fonetică, ce are la bază grafia chirilică (rusă), oficială în RSS Moldovenească. Reeditarea cu grafie latină le va introduce în circuitul științific general românesc și european și va facilita valorificarea lor pleneră prin explorarea multiplelor valențe pe care le dezvăluie cercetătorilor.

Pregătirea unei noi ediții a necesitat soluționarea unui șir de probleme, ținându-se cont atât de noile realități datorate schimbărilor survenite în ultimele decenii în Republica Moldova pe plan social-politic și cultural, revenirii la grafia latină și recunoașterii unității limbii vorbite pe ambele maluri ale Prutului, cât și de principiile de editare a textelor dialectale românești, astfel încât volumele de texte dialectale îngrijite de dialectologii chișinăuieni să se integreze în seria de lucrări similare publicate în România, făcând corp comun cu acestea. Obiectivul urmărit ne-a obligat să reducem diferențele în modul de prezentare a textelor, determinat în mare parte de principiile metodologice de culegere a lor.

Deși în anii de până la independența Republicii Moldova investigațiile dialectologice au încercat să se alinieze, atât cât a fost posibil, celor din România (Pavel, 1996, p. 111), dat fiind contextul sociocultural neprielnic, corespondențele nu puteau fi decât parțiale. Cercetările concretizate prin editarea de texte dialectale nu au constituit o excepție.

În spiritul viziunii dialectologilor români Sextil Pușcariu, Sever Pop, Emil Petrovici¹, volumele de texte dialectale au fost concepute ca un supliment la *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM), care să permită, în mai mare măsură decât materialul fixat pe hărți, studierea fenomenelor de sintaxă, fonetică sintactică și stilistică. Textele au fost culese în timpul anchetei pentru elaborarea atlasului, între anii 1957 și 1965, în punctele din rețeaua acestuia ce cuprinde localități din Basarabia, Transnistria, nordul Maramureșului (regiunea Transcarpatia) și al Bucovinei, ținutul Herța, sud-estul Ucrainei, Caucaz (Abhazia și ținutul Krasnodar din Federația Rusă) și partea asiatică a ex-URSS (Kazahstan, Kârgâzstan și ținutul Primorie din Extremul Orient Rus), iar aproximativ jumătate dintre ele au fost publicate între anii 1969 și 1987 în 3 volume a câte 2 părți fiecare.

În același timp, înregistrările pe bandă de magnetofon au servit la constituirea *Arhivei fonogramice a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală* (azi aparținând Sectorului de istorie a limbii, dialectologie și onomastică al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”) – proiect paralel cu

¹ Proiectul ALR prevedea și adunarea de texte dialectale, în 1943 văzând lumina tiparului textele culese de Emil Petrovici (ALRT II).

cel intitulat *Arhiva fonogramică a limbii române* (AFLR), inițiat în 1956 de Secția de fonetică și dialectologie a Institutului de lingvistică din București, sub conducerea acad. Al. Rosetti (Șuteu, 1958a), urmărind același scop: înregistrarea și păstrarea de texte din graiurile populare cu ajutorul mijloacelor tehnice disponibile și valorificarea lor prin editare sistematică. Cele două arhive, completând faptele fixate cu ajutorul notației fonetice, urmau să pună la dispoziția cercetătorilor material necesar studierii construcției frazei, sonorității, ritmului și melodiei vorbirii populare, constituind „un fel de „atlas lingvistic viu” al limbii române” (Șuteu, 1958b, p. 96).

Principiile metodologice de care s-au ghidat dialectologii bucureșteni și cei chișinăuieni la culegerea textelor au fost asemănătoare și se referă la anchetatori, informatori, punctele de anchetă, chestionar, modul de desfășurare a anchetei. În cele ce urmează, ne vom opri la unele aspecte ale metodei de constituire a arhivei fonogramice de la Chișinău [numite convențional și *Arhiva fonogramică a graiului popular* (Pavel, 2020, p. 79)], reflectate în structura volumelor publicate, evidențiind soluțiile pe care le-am identificat pentru a diminua diferențele în raport cu volumele îngrijite de dialectologii români.

După cum menționam mai sus, textele au fost culese în timpul anchetei pentru elaborarea ALM și au fost înregistrate pe bandă de magnetofon de către un membru al echipei de anchetatori: între 1957 și 1958 de către Raymund Piotrowski², între 1958 și 1961 de către Vasile Melnic, între 1961 și 1965 de către Vasile Stati, iar în 1963 Rubin Udler a înregistrat texte în 3 localități din Extremul Orient și în câte o localitate din regiunea Omsk a Federației Ruse, Kârgâzstan și Kazahstan. La întocmirea și pregătirea pentru tipar a volumelor de texte au participat Rubin Udler, Vasile Melnic, Vasile Stati, precum și Elena Constantinovici, Albina Dumbrăveanu, Valentina Corcimari. Faptul că volumele de texte reprezintă surse complementare atlasului a fost indicat expres prin atașarea la titlul lucrării a subtitlului *Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*.

În acest context se cere o precizare. Publicarea materialului notat în caietele de anchetă în perioada 1957-1965 s-a realizat în două serii. Între anii 1968 și 1973 au apărut 4 volume de atlas cu titlul *Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, iar între 1993 și 2003 – alte 4 volume cu titlul revizuit *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR–Bas.)*. Modificarea titlului a fost determinată de rațiuni de ordin științific (Pavel, 1996, p. 112): atlasul a fost conceput ca un atlas regional în raport cu atlasele naționale (WLAD și ALR), iar noul titlu respectă sistemul unitar de denumiri ale atlaselor regionale românești, indicând rezumativ principalele regiuni în care s-a cules materialul (cf. *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș; Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania;*

² Localitățile anchetate de Raymund Piotrowski au fost ulterior reanchetate de Vasile Melnic (ALM–Anexă I, p. 9).

Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea). Întrucât atunci când se face referire la cele 8 volume de atlas elaborate de cercetătorii chișinăuieni se utilizează titlurile ambelor serii (ALM/ALRR–Bas.), este cazul ca această variantă să figureze și în subtitlul noii ediții a culegerii: *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc/ Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (abreviat TD–Mold./Bas.).

Textele au fost culese după un chestionar aprobat în prealabil și se grupează în două categorii: obligatorii și libere. Cele din prima categorie se obțin, în general, în baza unor convorbiri tematice privind unele activități rurale sau unele tradiții și obiceiuri și oferă cercetătorilor material comparabil din punct de vedere fonetic, morfologic, sintactic, stilistic, dar mai ales lexical, întrucât se remarcă prin bogăție și varietate terminologică. Conform chestionarului *Arhivei fonogramice a graiului popular* de la Chișinău, texte obligatorii sunt cele ce descriu prelucrarea cânepii (a lânii), țesutul și obiceiurile de nuntă. Textele libere reprezintă, de obicei, relatări ale unor fapte, evenimente, întâmplări din viața informatorilor sau din istoria satului. Contrar principiilor AFLR, dialectologii chișinăuieni au inclus în această categorie și descrieri ale unor activități cu specific rural, de exemplu, cum se coace pâinea, cum se umple borșul, cum se face o zeamă, cum se face o casă, cum se treieră grâul. Multe din ele depind de specificul locului sau de îndeletnicirea informatorului: cum se lucrează via, cum se face vinul, cum se face un butoi; cum se pescuiește etc. Ca texte libere au fost înregistrate și materiale folclorice: povești, cântece, descântece, urături ș.a. (Stati, 1963, p. 66-67; TD–Mold. I/1, p. 4).

La încheierea expedițiilor, arhiva fonogramică includea peste 3000 de texte, culese de la aproximativ 700 de informatori (ALM–Anexă I, p. 15). În fiecare localitate au fost anchetate câte 2-5 persoane, de regulă, în vârstă de 50-60 de ani, care, după cum s-a constatat, au oferit cele mai bune texte. La alegerea informatorilor au fost respectate criteriile adoptate și pentru ALM: să fie purtători tipici ai graiului local, originari din localitatea cercetată și locuitori permanenți ai localității, practicând ocupațiile tradiționale ale locului, fără defecte de vorbire, fără știință de carte sau cu puțină școală, dar buni povestitori (Stati, 1963, p. 66; TD–Mold. I/1, p. 6).

Volumele de texte dialectale publicate la Chișinău au o structură de ansamblu similară celor românești, cuprinzând în calitate de secțiuni principale o parte introductivă (introducere sau prefață), sistemul de transcriere fonetică utilizat pentru redarea textelor și textele propriu-zise, prezentate în compartimente corespunzătoare localităților în care au fost culese. Modul de organizare a acestor compartimente este însă diferit.

Proiectul AFLR urmărește să favorizeze interpretarea sociolingvistică a datelor dialectale, iar pentru a putea fi surprinsă diferențierea graiurilor cercetate în funcție de variabilele sociale, au fost stabilite opt categorii de informatori, numerotate cu cifre romane, reprezentând generații diferite (copii, tineri, maturi,

vârstnici) și ambele sexe (Șuteu, 1958a, p. 213-214; TD–Olt., p. XIX; TD–Mold. Bucov. I/1, p. LX). Textele selectate pentru publicare au fost prezentate în cadrul compartimentelor-localități în ordinea descrescătoare a categoriilor de informatori, începând cu generația vârstnică. S-a respectat, de asemenea, principiul fidelității față de înregistrările audio, textele fiind publicate în ordinea de pe banda de magnetofon. Deși nu sunt transcrise toate textele, acest procedeu permite urmărirea metodei de anchetă și sesizarea asociațiilor pe care le provoacă abordarea unor teme și care generează noi texte, tematice sau libere.

În culegerea moldovenească (TD–Mold.) toate compartimentele încep cu textele obligatorii (cele referitoare la prelucrarea cânepii și țesutul pânzei de cânepă, urmate uneori de cele referitoare la prelucrarea lânii și țesutul unui covor). Având în vedere că această aranjare conferă simetrie structurii lucrării, înlesnește consultarea și studiul comparativ în baza acestor texte, nu considerăm necesară deplasarea lor. Credem însă că este judicioasă gruparea textelor aparținând aceluiași informator, evitând astfel repetarea numelui acestuia după fiecare text. De exemplu, în compartimentul *Costuleni* (TD–Mold. I/1, p. 225-229), deplasarea textului al treilea, *Cum se face mămăliga*, după primul text, *Prelucrarea cânepii și țesutul*, oferit de aceeași informatoare, Rudicov Alexandra Grigorevna, nu afectează logica internă a compartimentului, textul *Despre pescuit*, al informatorului Rudicov Ivan Petrovici, neavând nicio legătură cu celelalte două.

Datele referitoare la informatori (anul nașterii și nivelul de instruire), care în prima ediție apar în corpul lucrării, împreună cu numele, după primul text al fiecărei serii de texte obținute de la același subiect, vor fi prezentate într-o secțiune aparte și vor fi completate cu cele cuprinse în anexele la volumele ALM și în caietele de anchetă păstrate în arhiva sectorului. Deși nu au fost urmate întocmai principiile AFLR, am încercat să clasificăm informatorii pe categorii de vârstă și sex, indicând între paranteze drepte, la fel ca în volumele de texte dialectale românești, cifra romană corespunzătoare categoriei. Clasificarea este cea adoptată de dialectologii români (cu mici variații ale limitelor de vârstă): [VIII] = bărbat peste 50 de ani; [VII] = femeie peste 50 de ani; [VI] = bărbat între 35 și 45 de ani; [V] = femeie între 35 și 45 de ani; [IV] = tânăr între 18 și 22 de ani; [III] = tânără între 18 și 22 de ani; [II] = băiat între 9 și 12 ani; [I] = fată între 9 și 12 ani.

Scurtele caracterizări ale informatorilor contribuie la o mai bună înțelegere a mesajelor verbale, la fel ca și cunoașterea contextului în care are loc comunicarea. Informații sumare de natură geografică, demografică, economică, istorică și culturală despre localitățile anchetate pot fi găsite în ALM–Anexă I (p. 34-81).

Unele modificări vizează modalitatea de prezentare a textelor propriu-zise și au fost realizate pentru a facilita consultarea lucrării.

Textele culese în aceeași localitate, dar publicate în volume diferite (textele din Kutuzovka, Federația Rusă, publicate în TD–Mold. I/1, p. 145-149 și în TD–Mold.

II/1, p. 86-98; cele din Novoserghievka, azi Kumsai, Kazahstan – în TD–Mold. I/1, p. 172-176 și în TD–Mold. II/1, p. 121-131; cele din Coșnița, raionul Dubăsari – în TD–Mold. II/1, p. 171-179 și în TD–Mold. III/1, p. 144-149 etc.) vor fi reunite în unul din volumele ediției a doua în cadrul unui compartiment unic.

Întrucât titlurile textelor sunt date în formă literară, acestea vor fi încadrate între paranteze drepte, conform normelor de publicare a textelor dialectale românești, iar termenii dialectali pe care îi conțin (cu excepția celor ce denumesc realități regionale) vor fi înlocuiți cu cei literari: *Cum am fost după bureți* (TD–Mold. I/1, p. 203) → [*Cum am fost după ciuperci*], *Cum se cultivă păpușoiul* (TD–Mold. II/1, p. 106) → [*Cum se cultivă porumbul*], *Cum se face povidla din perje* (TD–Mold. II/2, p. 266) → [*Cum se face magiunul de prune*] etc.

Unele titluri vor fi reformulate pentru a reflecta cât mai exact conținutul textelor: *O întâmplare din viață* (TD–Mold. I/1, p. 199) → [*Întâmplări din viața informatorului*], *Despre lucrul șoferilor* (TD–Mold. II/1, p. 123) → [*Despre lucrul șoferilor în colhoz*], *Despre plante* (TD–Mold. II/1, p. 125) → [*Despre plante și animale*] etc. Textul *Conăcărie* din compartimentul *Ochiul Alb* (TD–Mold. I/1, p. 106-114) va fi reintitulat [*Nunta*], deoarece conține, de fapt, trei texte rituale: *Plocoanele*, *Conăcăria* și *Iertăciunea*.

Textele care, din anumite motive, au rămas fără titlu în prima ediție vor fi intitulate sau, în lipsa unei alte variante de prezentare, vor fi atașate textelor cu tematică similară, oferite de același informator. De exemplu, în compartimentul *Novoserghievka* din TD–Mold. I/1 (p. 172-176), dintre cele 3 texte culese de la Panainte Tunică a lu Costantin [= Constantin al lui Constantin], doar primul are titlu: *Din biografia informatorului*. Cel de-al doilea reprezintă, de fapt, o continuare a celui dintâi, informatorul relatând aspecte din viața sa și a satului său. Cel de-al treilea, deși redus ca volum, poate atrage atenția celor interesați de satele moldovenești din Kazahstan și va fi publicat cu un titlu corespunzător conținutului.

Așa cum sugerează anchetatorii înșiși (Stati, 1963, p. 67), unele texte mai ample, ce acoperă mai multe subteme, vor fi divizate în texte mai scurte, cu titluri ce rezumă subiectele abordate. Astfel se va proceda, de exemplu, în cazul textului final din compartimentul *Lăpușna* (TD–Mold. I/1, p. 237-238), în ediția a doua publicându-se trei texte: [*Cum se lucrează la vie*], [*Cum se face vinul*], [*Cum se pregătesc butoaiele*].

La reorganizarea compartimentelor-localități se va ține cont și de înregistrările audio disponibile.

În încheierea acestei treceri în revistă a aspectelor problematice privind modul de aranjare a materialului în lucrare, subliniem că volumele ediției a doua vor fi structurate după cum urmează: Introducere/Prefață, Abrevieri bibliografice, Alte abrevieri, Lista localităților anchetate și a informatorilor, Texte, Indice tematic.

Textele dialectale propriu-zise vor fi prezentate, la fel ca în prima ediție, în compartimente corespunzătoare localităților în care au fost înregistrate. Fiecare compartiment va cuprinde denumirea localității (conform situației administrative actuale), numărul ei cartografic în ALM/ALRR–Bas., precum și în WLAD și/sau ALR, în cazul în care localitatea a fost anchetată și pentru atlasele lingvistice naționale, anul desfășurării anchetei, numele abreviat al anchetatorului, textele, în transcriere fonetică și în transcriere literarizată³, cu titlurile redade în formă literară, numele și vârsta informatorilor în forma enunțată de aceștia, data înregistrării textelor.

Una dintre cele mai dificile probleme legate de reeditarea textelor dialectale este cea a transunerii lor din sistemul de transcriere fonetică al ALM, bazat pe grafia chirilică, în cel bazat pe grafia latină, folosit în ALR și, cu unele modificări, în atlasele lingvistice regionale românești, în volumele de texte dialectale editate de dialectologii români, precum și în ALRR–Bas.

Deși suntem tentați să numim această transpunere *transliterație*, în cazul de față termenul dat ar fi utilizat oarecum impropriu, deoarece „prin *transliterație* se efectuează o transcriere (= trecere) dintr-un **alfabet** obișnuit = **fonematic** în alt **alfabet** obișnuit = **fonematic**”, subliniază Ion Mării (2004, p. 71). Utilizând terminologia cunoscutului lingvist clujean, putem spune că operația pe care o efectuăm este, de fapt, „o transcriere dintr-un *alfabet* special = *fonetic*”, ce are la bază grafia chirilică, în alt „*alfabet* special = *fonetic*” (*ibidem*), cel utilizat de dialectologii români de la elaborarea ALR încoace.

Corespondențele între cele două sisteme de transcriere fonetică, al ALM și al ALR, au fost, în mare parte, stabilite și comentate atunci când s-a decis publicarea ALRR–Bas. (Pavel, Zagaevski, 1990) și au fost inserate în volumele seriei noi a atlasului moldovenesc în secțiunea *Transcrierea fonetică*.

Sistemul optim de transcriere a limbii române vorbite este, cu siguranță, cel al ALR, care a fost conceput pentru a reda varietatea fonetică a tuturor dialectelor și subdialectelor ei și permite notarea tuturor nuanțelor de rostire, fiind alcătuit din 94 de litere din alfabetul latin, 6 litere din alfabetul grecesc, 25 de semne diacritice și 27 de alte semne (*ibidem*, p. 51). Sistemul ALM a fost creat pentru a reda pronunția din graiurile dacoromâne de pe teritoriul fostei URSS. Deși la confruntarea cu sistemul ALR s-au identificat corespondente pentru majoritatea alofonelor din aceste graiuri, s-a constatat totuși, pe de o parte, absența semnelor pentru notarea unor nuanțe vocalice, pe de altă parte, prezența unor semne cu valoare redundantă, care nici nu au fost folosite în practică (*ibidem*, p. 55-56).

La aceste constatări am putea adăuga alte observații cu privire la aplicarea transcrierii ALM în volumele de texte dialectale, cum ar fi, de exemplu, lipsa de

³ Problema literarizării textelor dialectale moldovenești a constituit subiectul unei comunicări, prezentate în cadrul conferinței internaționale „Filologia modernă” (Pavel, Popovschi, 2022).

consecvență în redarea semivocalelor: \widehat{da}^{\vee} (TD–Mold. I/1, p. 46), dar \widehat{je}^{\vee} (*ibidem*), \widehat{do}^{\vee} $\widehat{yid}z\acute{u}u$ - $\widehat{u}^{\vee}nmu$ (*ibidem*, p. 207), dar $\widehat{tyr}d\acute{z}y^{\vee}op$ (*ibidem*, p. 189), $\widehat{u}^{\vee}i\acute{u}$ $\widehat{u}^{\vee}j$ -o $\widehat{f}ak\acute{y}m$ (*ibidem*, p. 159), dar $\widehat{u}^{\vee}j$ -o $\widehat{f}ak\acute{y}m$ $\widehat{u}^{\vee}i\acute{u}$ (*ibidem*); \widehat{O} $\widehat{plo}^{\vee}y\acute{a}m$ (*ibidem*, p. 203), $\widehat{c}^{\vee}o\acute{a}r\acute{p}u$ (*ibidem*, p. 45), $\widehat{y}o\acute{a}y\acute{u}$ (*ibidem*, p. 53), $\widehat{d}zy\acute{y}a$ (*ibidem*, p. 155), \widehat{karu} -o $\widehat{foc}m$ (*ibidem*, p. 130), $\widehat{ky}me$ -o $\widehat{z}yry$ (*ibidem*, p. 220) etc.

Dacă redactorii atlasului au întâmpinat dificultăți în procesul de transpunere a materialului într-o altă notație fonetică atât din cauză că între cele două sisteme nu există corespondență totală, cât și din cauza unor inconsecvențe în fixarea răspunsurilor (ALRR–Bas. I, p. 8), textele au putut fi confruntate cu înregistrările din arhiva fonogramică a Sectorului de istorie a limbii, dialectologie și onomastică (cu cele care s-au păstrat sau a căror calitate permite acest lucru)⁴, astfel fiind posibilă corectarea unor erori de transcriere sau de tipar și redarea cu mai multă exactitate a nuanțelor de rostire, în special a nuanțelor vocalice, utilizându-se inventarul de semne al sistemului ALR.

Semnalăm însă două cazuri de transcriere unificată.

Pentru a marca închiderea lui \acute{a} final neaccentuat, caracteristică graiurilor moldovenești, se va folosi semnul \acute{a} : $\acute{c}as\acute{a}$, $\acute{b}un\acute{a}$, $\acute{s}a$ $\acute{u}s\acute{u}c\acute{a}$, $\acute{c}a$ $\acute{j}es\acute{a}$ $\acute{t}at\acute{a}$, $\acute{i}ar\acute{a}$, $\acute{i}nc\acute{a}$, $\acute{f}ar\acute{a}$, $\acute{d}ac\acute{a}$, $\acute{d}o\acute{u}\acute{a}$. În prima ediție nuanța vocalică între \acute{a} și \acute{i} , mai aproape de \acute{i} , nu a fost redată, utilizându-se doar semnul ce notează vocala cea mai închisă din seria centrală: \acute{u} .⁵ Așadar, semnului \acute{u} din sistemul ALM îi vor corespunde \acute{a} și \acute{i} : $\acute{c}y\acute{n}u\acute{p}y$ → $\acute{c}i\acute{n}ip\acute{a}$. Am urmat astfel modelul de transpunere folosit în *Tratat de dialectologie română*, atunci când s-au citat exemple din textele dialectale editate la Chișinău (Tratat, 1984, p. 208-240).

La substantivele derivate cu sufixele $-ar$, $-er$, $-tor$ și la cele cu tema în vocală + r caracterul muiat al consoanei r va fi marcat cu ajutorul lui i final nesilabic (\acute{i}), ce se justifică etimologic sau prin analogie, deși în prima ediție aceste cuvinte au fost deseori transcrise cu semnul ce notează timbrul palatalizat: $\acute{b}em\acute{e}m\acute{o}r^{\acute{i}}$ / $\acute{b}em\acute{e}m\acute{o}r^{\acute{i}}$ → $\acute{b}at\acute{a}t\acute{o}r^{\acute{i}}$, $\acute{c}ynm\acute{j}o\acute{p}^{\acute{i}}$ / $\acute{c}ynm\acute{j}o\acute{p}^{\acute{i}}$ → $\acute{c}upt\acute{i}o\acute{r}^{\acute{i}}$.

Justa interpretare a textelor depinde de notarea cât mai exactă nu doar a elementelor verbale, ci și a celor paraverbale.

Pentru a reda intonația au fost preluate inovațiile adoptate de colectivul de dialectologi de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, prezentate pe larg în volumele TD–Porțile de Fier (p. XXXIII-XXXVI) și TD–Munt. I (p. XVII-XIX). Astfel, s-a renunțat la semnele de punctuație: punct (.),

⁴ Înregistrările sunt disponibile și în format digital, după ce Sectorul de istorie a limbii, dialectologie și onomastică și-a dat consimțământul pentru salvarea arhivei dialectologie în cadrul unui proiect internațional (<https://folclor-dialectologie.md>).

⁵ În cazuri extrem de rare, în interiorul cuvântului, pentru o nuanță intermediară între \acute{a} și \acute{i} s-au folosit simboluri suprapuse: $\acute{z}r\acute{y}/\acute{e}u$ $n^{\vee}u$ c -o $\acute{c}y\acute{m}y\acute{r}\acute{a}m$ (TD–Mold. I/1, p. 68).

virgulă (,), punct și virgulă (;), precum și la literele majuscule. Segmentarea textului s-a făcut cu ajutorul barelor oblice, indicându-se limitele unităților de intonație (unități melodice): două bare (/) marchează limita unei unități melodice cu intonație terminală, iar o singură bară (/) – limita unui contur melodic nonterminal, limite ce nu coincid în mod necesar cu o pauză. Sistemul de bare oblice, aplicat în dialectologia europeană (TD–Munt. I, p. XVII; TD–Bas., p. XXXI), s-a dovedit a fi mai potrivit pentru redarea grafică a intonației – o componentă esențială a exprimării orale, având în vedere că unitățile semantico-sintactice, delimitate conform normelor de punctuație, de multe ori nu coincid cu unitățile de intonație ale vorbirii orale: *șî-ņșép a șamaná/ sãmínța di cínipá//*. Între acestea pot apărea chiar fenomene de *sandhi*: *șî rãmîni urđála šéja așá_ca dī ʋo pálm/-ʋo pálmâ žumatáti/*.

S-au păstrat totuși unele semne de punctuație tradiționale: semnul întrebării (?) și semnul exclamării (!) – pentru a indica, odată cu limita unei unități de intonație, caracterul ei interogativ, imperativ, exclamativ sau interogativ-exclamativ; două puncte (:) – pentru a marca o pauză însoțită de o coborâre sensibilă a tonului, care precedă, de obicei, dar nu în mod obligatoriu, vorbirea directă sau o enumerare; puncte-puncte (...) – pentru a marca pauzele perceptibile făcute de informator în vorbire, pauze determinate de diverși factori (ezitare, căutarea unui cuvânt etc.), fără a fi neapărat legate de schimbarea liniei melodice; trei puncte urmate de bare oblice (...// sau .../) – pentru a nota intonația „de suspensie”; ghilimelele, care încadrează pasajele de vorbire directă; ghilimelele de formă unghiulară, care încadrează pasajele de vorbire directă citate în cadrul altei vorbiri directe.

Am constatat diferențe între sistemul românesc de transcriere a textelor și cel moldovenesc și din punctul de vedere al punctuației.

În TD–Mold. toate semnele de punctuație se utilizează conform normelor în vigoare la data publicării (Dial. mold., 1976, p. 20). La etapa inițială de lucru asupra textelor în vederea pregătirii lor pentru reeditare, semnele comune celor două sisteme (semnul întrebării, semnul exclamării, două puncte) au rămas neschimbate, barele, simplă și dublă, au înlocuit virgula, punctul și virgula și, respectiv, punctul, iar ghilimelele – linia de dialog: *Дзѣиш"и: – Кукʋѳáни, д-ан и"и-с фѣи"эм?* (TD–Mold. I/1, p. 105) → *đíši: „cucʋqáni/ d-àP ší s-fășém?”//*.

Ulterior, la audierea înregistrărilor, au fost eliminate neconcordanțele în raport cu varianta sonoră a textelor: *Ш-ашá dj-áколó ʋо и"јаркám ла тпруи дзѣли, ла námpy дзѣли*. (TD–Mold. I/1, p. 91) → *ș-àșá// dī-àcoló ʋo šàrcám: la trīj đíli/ la pátru đíli//*.

Principala diferență față de culegerile românești o reprezintă lipsa unor semne care să redea intonația de suspensie și pauzele perceptibile în vorbirea informatorilor,

destul de frecvente, de altfel: УОамни сы дук кару ла плуг, кару, да жѣу м-а дук ла вѣиу (к), ла γ"иѣи, [...] (TD–Mold. I/1, p. 237) → Уоамни сѣ дук сѣри ла плуг/ сѣри.../ да жѣу... мѣ дук ла вѣи/... [k] ла уѣи/... [...].

În același timp, am remarcat o oarecare inconsecvență în utilizarea punctelor de suspensie.

Conform explicației din lista de semne convenționale, acestea ar fi trebuit să indice doar omiterea unor cuvinte, corespunzând punctelor de suspensie încadrate de paranteze drepte din volumele românești: жѣу шы скармын фујору з"иуни... шы ду доўы ор^і ынкы (TD–Mold. I/1, p. 93) → жѣу шѣ скѣрмѣн фујору гѣни [...] шѣ ди доўѣ ор^і ѣнѣ.

În texte însă ele apar și în diferite alte cazuri:

a) pentru a reda intonația de suspensie: [...] ш-ам маѣ дат ба-ѣ ла ботѣз, ба-ѣ ла непѣу, ба ла кумѣтриѣи, ба... Ш-ашѣ кы н"ј-о маѣ рамѣс шы н"иѣи. (TD–Mold. I/1, p. 102) → [...] ш-ѣм маѣ дат: ба [k] бѣѣ ла ботѣз / бѣѣ лѣ непѣт/ бѣѣ лѣ кумѣтриѣѣ бѣѣ.../ ш-ѣшѣ сѣ н-о маѣ рѣмѣс шѣ нѣѣи//;

b) pentru a marca o pauză: Дѣкы-ѣ ш"јѣвѣ маѣ грѣс, лѣгѣм ла (к) ж"иѣи... (TD–Mold. I/1, p. 95-96) → дѣкѣ-ѣ шѣвѣ маѣ грѣс/ лѣгѣм ла ви [k] ла жѣѣи//...;

c) fără nicio motivație: ка кынд оѣ ындрѣптѣ ковору сы виу пи луѣг... (TD–Mold. I/1, p. 127) → са сѣнд оѣ ѣндрѣптѣ ковѣру сѣ виѣ пи луѣг//.

Cratima se întrebuițează, în general, ca în ortografia oficială: s-o uscát, l-am dipanát, o trântít-o, c-o gîscâ, cárĭ-o маѣ рамѣс, li-ntindѣм, сѣ va-ntrebѣм.

Un caz special de întrebuițare a cratimei este cel ce marchează căderea vocalei în conjuncțiile și, сѣ și în pronumele reflexiv se, fenomen interpretat drept o consecință a sincopei în graiurile moldovenești: s-făși, s-pun, s-șádâ, s-sâ usúși, s-maѣ dúși, ș-cĭnĭpa, ș-li pun, ș-s-o uscát, ca s-s-ascúndâ. Atunci când contextul determină sonorizarea consoanei, se recurge la semnul legato (◌): trѣбу шѣ... [r] шѣ ди șǎrveti j dĭ [k] ла ботѣд/. Norma a fost aplicată pentru prima dată în TD–Bas. (p. XXXII).

Semnul legato (◌) este întrebuițat pentru a semnala prezența fenomenelor de sandhi care nu sunt marcate cu ajutorul cratimei: an pus, aŋ luát, diŋ cásâ, piŋ spátâ, ĩm pátru, ĩ ápâ, triĭdǎž di métri.

Astfel a fost unificată utilizarea celor două semne (cratima și legato), care în prima ediție a lucrării apar, nejustificat, în situații similare:

1) [...] дѣк-о мынынкы [...] (TD–Mold. I/1, Ochiul Alb, p. 104) → [...] дѣк-о мѣнѣнѣс [...];

Амѣ, дѣк-о ш"ерт триѣ оўы [...] (ibidem, p. 105) → амѣ дѣк-о шерт триѣ ѣуѣ [...];

2) *Кын врей с-ти умбрéштⁱ* (*ibidem*, p. 110) → *cîñ yréj sâ ti umbréștⁱ*;

Кын-бей ти-нвесэлéштⁱ (*ibidem*, p. 114) → *cîñ béj ti vesăléștⁱ*;

3) *к с-ну ш"убы ыркуиэти* (TD–Mold. I/1, *Stoicani*, p. 124) → *c sâ nu șîlbâ încrușșâti*;

к-май ам он мындз (*ibidem*, p. 125) → *c maï am un mîndz*;

4) [...] *аң ласát лына боиты ш-с-о ускát з"уни*. [...] *аң ласát, ш с-о май ашадзát лына пи з'ем*. (*ibidem*, p. 127) → [...] *аң lasát lîna boitâ ș-s-o uscát ġini// [...] аң lasát ș-s-o maï așadát lîna pi ġém//*.

Subliniem, totodată, că semnul *legato* indică, la fel ca în seria TD–Mold. Bucov., pronunțarea fără pauză a unui șir de cuvinte, fie că între ele apar sau nu fenomene de fonetică sintactică: *tât șî trebuiéști-ñ cásâ*.

Trei tipuri de accent marchează variația de înălțime a vocii în timpul vorbirii: accentul ascuțit (') notează accentul principal (*lúcru cînipîj*), accentul grav (˘) notează accentul secundar, ca formă a reliefării afective (*prîmăvára; hàj piñ spátâ*), iar două accente ascuțite (˝) notează accentul de intensitate, cu valoare stilistică (*tót îj bun*). În prima ediție s-a indicat doar accentul principal (*примавара*).

În procesul pregătirii pentru tipar a lucrării ne-am bazat pe riguroasa metodologie de editare a textelor dialectale, aplicată în mod consecvent de-a lungul timpului în dialectologia română, atât în ceea ce privește reproducerea cât mai exactă a realității fonice, cât și în ceea ce privește tehnica redactării materialului.

În spiritul fidelității față de înregistrările de pe banda de magnetofon, au fost introduse unele fragmente omise în prima ediție, astfel asigurându-se continuitatea textelor și respectându-se structura enunțului – aspecte importante în studierea fenomenelor sintactice și stilistice (TD–Munt. I, p. XV). Renunțăm doar la fragmentele total ininteligibile și la cele ce reiau o informație prezentată anterior. În cazul unor texte foarte lungi, se publică selectiv fragmentele referitoare la momentele-cheie ale evenimentului descris (a se vedea textul *Conăcărie* din compartimentul *Ochiul Alb* (TD–Mold. I/1, p. 106-114) ce conține, de fapt, trei texte rituale: *Plocoanele*, *Conăcăria* și *Iertăciunea*, extrase dintr-o descriere mai lungă a obiceiurilor de nuntă din localitatea dată, motiv pentru care va fi reintitulat [*Nunta*]).

Același principiu impune consemnarea formelor neobișnuite sau accidentale (semnalate, conform listei de semne convenționale, prin subliniere sau prin [?]), a ezitărilor (semnalate prin [ε]), a sunetelor de sprijin (*î* sau *ă*), a corectărilor (semnalate prin [k]), a repetărilor nonstilistice de cuvinte (semnalate prin [r]), a pauzelor mai lungi (notate cu ...). Întreruperile determinate de diverși factori (tuse, plâns, schimbarea benzii de magnetofon etc.) vor fi menționate în note

de subsol, iar fragmentele ce provoacă informatorului râsul sunt urmate de semnele [!] sau [!!] (în funcție de intensitatea râsului).

Ținând cont de faptul că elementele nonverbale contribuie în mod semnificativ la construirea și transmiterea mesajului oral, dialectologii români au înregistrat în fișe de anchetă și au descris în note mimica și gesturile care însoțesc sau substituie unele fragmente de text. Se pare că acest aspect a fost trecut cu vederea de anchetatorii moldoveni, iar post-factum această lacună nu poate fi înlăturată.

Se vor da însă în note alte explicații importante, cum ar fi cele referitoare la numele proprii.

Intervențiile anchetatorului, care au un rol esențial în desfășurarea anchetei, dirijând conversația și influențând formularea răspunsurilor, sunt necesare pentru înțelegerea textelor, de aceea în volumele românești au fost reproduse între paranteze drepte, în formă literară, dar păstrându-se unele regionalisme, la care dialectologul a recurs pentru a solicita precizări suplimentare. Din motive neclare, în TD–Mold. acestea au fost înlocuite cu un semn convențional: /?/ sau (?). Pentru a asigura coerența textelor, în ediția a doua ele vor fi introduse în texte:

Ш-ако́ло с-о́уш"и ш-шэ́ди-н ба́л/лты Уон_дзы́ли, шэ́нти, кум ы́й тымпу ди ка́л/лд (?). С-о то́к"úm, с-о то́к"úm [...] (TD–Mold. I/1, p. 115)

→ ș-acoló s/z dúșî șî șádi-n bál/lá Uóp_đíli/ șápti/ cum_îi tímpu di cal/ld//
[Pentru ce o duci la baltă?]

s-o tokím/ [r] s-o tokím//.

În cazul în care, din motive obiective, acest lucru nu va fi posibil, se va utiliza semnul menit să noteze orice omisiune ([...]). Conform metodologiei de desfășurare a anchetei, întrebările au fost formulate într-o formă apropiată de graiul interlocutorului; în texte ele se vor da în formă literarizată (a se vedea Pavel, Popovschi, 2022), iar termenii specifici – în transcriere fonetică sau literalizată, încadrați între ghilimele.

O serie de cuvinte, scrise separat în prima ediție, se vor scrie împreună, în conformitate cu normele ortografice actuale: *câteodată, deodată, totodată, niciodată, deoparte, deloc, vreun, vreo*.

Sintetizând, menționăm că în ediția a doua a culegerii de texte dialectale îngrijite de dialectologii chișinăuieni se va utiliza transcrierea fonetică ce are la bază sistemul ALR, căruia i s-au adus unele modificări și completări. Totodată, pentru a se integra pe deplin în seria de lucrări similare românești, volumele vor fi reorganizate, astfel încât să corespundă principiilor aplicate în dialectologia română la publicarea textelor dialectale.

Sperăm ca noua ediție a lucrării să devină un instrument util cercetătorilor, cadrelor didactice, studenților, masteranzilor, doctoranzilor și o importantă sursă de informații pentru toți cei interesați de limba română, de cultura și civilizația românească.

Referințe bibliografice:

ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. I, partea 1, Fonetica, de Rubin Udler; partea 2, Fonetica, de Rubin Udler; Morfologia, de Vasile Melnic, Chișinău: Cartea moldovenească, 1968; vol. II, partea 1, Lexicul, de Victor Comarnițchi, Chișinău: Cartea moldovenească, 1972; partea 2, Lexicul, de Vasile Melnic și Vasile Pavel, Chișinău: Cartea moldovenească, 1973.

ALM–Anexă I = *Atlasul lingvistic moldovenesc. Articole introductive, anexe*, vol. I, redactat de R. Udler și V. Comarnițchi, cu participarea lui V. Melnic și V. Pavel. Chișinău: Cartea moldovenească, 1968.

ALR = *Atlasul lingvistic român*, sub conducerea lui S. Pușcariu, partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938, vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942; partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940.

ALRR–Bas. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria*, redactor coordonator Vasile Pavel, vol. I, Chișinău, 1993; vol. II, Chișinău, 1998; vol. III, Chișinău, 2002; vol. IV, Chișinău, 2003.

ALRT II = PETROVICI, Emil. *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic român II (ALRT II)*. Sibiu-Leipzig: Muzeul Limbii Române – Otto Harrassovitz, 1943.

Dial. mold., 1976 = *Dialectologia moldovenească*. Sub redacția lui R. Udler și V. Comarnițchi. Chișinău: Lumina, 1976.

MĂRII, Ion. Observații privind literalizarea sau literarizarea notației fonetice a formei cuvintelor. În: MĂRII, Ion. *Contribuții la lingvistica limbii române*. Cluj-Napoca: Editura Clusium, 2004, p. 70-78.

PAVEL, Vasile. Probleme ale elaborării Atlasului lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria. Vol. I-II. În: *Fonetică și dialectologie*. 1996, nr. XV, p. 111-116.

PAVEL, Vasile. Reconsiderări privind situația graiurilor românești din Caucaz. În: *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora. Secțiunea Lingvistică: I. Limbă și identitate*. Iași: Editura Trinitas, 2003, p. 85-90 [online]. Disponibil: http://www.philippide.ro/limba%20si%20literatura%202003/12_Pavel.pdf [citat 14.03.2021].

PAVEL, Vasile. Arhiva dialectologică: scurt istoric. În: *Philologia*. 2020, nr. 1-2, p. 78-82.

PAVEL, Vasile, POPOVSCHI, Liliana. Aspecte ale literarizării textelor dialectale moldovenești. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”: 65 de ani de la fondare*. Coord.: POPOVSCHI, L., vol. XVI. Chișinău: Pro Libra, 2022, p. 151-158.

PAVEL, Vasile, ZAGAEVSCHI, Vladimir. Unitatea limbii române și sistemul unic de transcriere fonetică. În: *Revistă de lingvistică și știință literară*. 1990, nr. 5, p. 49-58.

POPOVSCHI, Liliana. Despre necesitatea revitalizării „Textelor dialectale” publicate la Chișinău. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european: Paul Goma In memoriam. Est-etica rezistenței prin adevăr*. Coord.: RĂILEANU, V., vol. XIV. Chișinău: Pro Libra, 2020, p. 154-160.

Popovschi, 2021a = POPOVSCHI, Liliana. Textul dialectal ca sursă pentru cercetarea științifică. În: *Limbă, literatură, folclor*. 2021, nr. 2, p. 15-32.

Popovschi, 2021b = POPOVSCHI, Liliana. Posibilități de abordare a textelor dialectale din perspectiva teoriei coșeriene a variației limbii. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Eugeniu Coșeriu: 100 de ani de la naștere. Limbajul ca sumă de valori*. Coord.: CENUȘĂ, F., vol. XV. Chișinău: Pro Libra, 2021, p. 320-326.

STATI, Vasile. Arhiva fonogramică a Sectorului de dialectologie și fonetică experimentală. În: *Limba și literatura moldovenească*. 1963, nr. 1, p. 66-69.

Șuteu, 1958a = ȘUTEU, Valeriu. Arhiva fonogramică a limbii române. În: *Fonetică și dialectologie*. 1958, nr. I, p. 211-219.

Șuteu, 1958b = ȘUTEU, Valeriu. Primele înregistrări de texte dialectale pentru Arhiva fonogramică a limbii române. În: *Limba română*. București, 1958, nr. 3, p. 96-100.

TD–Bas. = MARIN, Maria, MĂRGĂRIT, Iulia, NEAGOE, Victorela, PAVEL, Vasile. *Graiuri românești din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului. Texte dialectale și glosar*. București, 2000.

TD–Mold. = *Texte dialectale. Supliment la Atlasul lingvistic moldovenesc (ALM)*, vol. I, partea 1, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chișinău: Știința, 1969; vol. I, partea 2, culese de V. Melnic, V. Stati, R. Udler, Chișinău: Știința, 1971; vol. II, partea 1, publicate de A. Dumbrăveanu, E. Constantinovici, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1971; vol. II, partea 2, publicate de A. Dumbrăveanu, sub redacția lui V. Stati, Chișinău: Știința, 1981; vol. III, partea 1, publicate de V. Corcimari, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1981; vol. III, partea 2, publicate de A. Dumbrăveanu, sub redacția lui R. Udler, Chișinău: Știința, 1987.

TD–Mold. Bucov. = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, vol. I, culese de Stelian Dumistrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, Iași: Editura Academiei Române, partea 1, 1993, partea 2-a, 1995, vol. II, partea 1, culese de Ion-Horia Bîrleanu și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bîrleanu, cu o prefață de Stelian Dumistrăcel, București: Editura Academiei Române, 2002.

TD–Munt. I = *Texte dialectale. Muntenia*, vol. I, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană și Magdalena Vulpe. București: Editura Academiei, 1973.

TD–Olt. = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia CoHUȚ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe. București: Editura Academiei, 1967.

TD–Porțile de Fier = COHUȚ, Cornelia, VULPE, Magdalena. *Graiul din zona „Porțile de Fier”. I. Texte. Sintaxă*. București: Editura Academiei, 1973.

Tratat, 1984 = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: V. Rusu. Craiova: Scrisul Românesc, 1984.

WLAD = *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes*, de Gustav Weigand. Leipzig, 1909.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu”.